

Péntek Imre

Zenés darabok dicsérete

Valahol Európában – Villa Negra, zalai változatban

A premierok a színház ünnepnapjai, ám az élet megy tovább, és a klubban spontán kialakult társulati pezsgős összebörülés, részben megérdemelt, részben érdemtelen gratulációk után jönnek a „dolgos hétköznapok”, az előadásnak helyt kell állnia a bérletek szériájában, a kevésbé bennfentes közönség előtt is. Ekkor már a rendező, dramaturg és más fennkölt lelkek semmit sem tehetnek, a darabnak önjáróan, elsősorban a színészek játéka nyomán kell életre kelnie, estéről-estére, ha esik, ha fúj. Ez az igazi próbája a darabnak, útban a tervezett, vágyott, megcélzott előadásszám felé... Hisz minden premierben nem csak a siker, a bukás lehetősége is benne rejlik. S mindnyájan ismerjük a pillanatot, amikor érdeklődés és unalom lengi be a foghíjas nézőteret, és a második felvonást meg sem várva, a messzebb lakók már a szünetben útra kelnek, hátha elérik az utolsó buszt, s nem kell taxizniuk.

A Hevesi Sándor Színházban sincs ez másként. Ezen morfondírozok, amikor a sötét, fényekkel lyuggatott januári estén a szocreál épület kivilágított oszlopcsarnoka felé igyekszem, hogy megtekintsem az évad műsorának közönségcsalogató csemegéjét – a jelenleg műsoron levő két zenés darab egyikét - a *Valahol Európában* című musical-t. Örömmel látom, vagyunk szép számmal, kiöltözött urak és hölgyek töltik be az előcsarnokot, és a ruhatáros néni sem unatkoznak, miközben a „bérletesek” nagykabátjaiktól próbálnak megszabadulni. Minden korosztály képviselve van, egészen fiatal tini fiúk és lányok éppúgy a látókörömbé kerülnek, mint az idősebb generáció megállapodott képviselői. S persze nem hiányzik az életerős középnezedék sem, aki a nagy hajtás után megérdemel egy kis „kikapcsolódást”. Senki sem siet, senki sem ideges, szemmel láthatóan otthonosan mozognak itt, ebben a kissé rideg térben, ahol a színészek és színésznők felnagyított fotói tekintenek biztatóan a nézőtér felé ballagókra: ma is érdemes lesz eljönni hozzánk. A lépcsőn felhaladva érünk a foájéba, ahol rendszerint kiállítás fogadja az érdeklődőket, ám az év elején még üres a tágas ablakokkal megvilágított csarnok, A Magyar Kultúra Napján nyílik az első tárlat, a városi-megyei művészek „új” munkáiból. De nem ez a lényeg: a darab. Az előadás, amelyet azért is fokozott érdeklődés övez, mert – megszámloltam – harminc gyerekszereplő gyarapítja „Hosszú” bandáját, főként az alsós korosztályból.

A filmet nagyon sokan látták: a közönség szavazata alapján bekerült a 10 legjobb magyar mű közé. Ahogy utána-néztem: Radványi Géza filmjét 1947-ben forgatta a Kommunista Párt (MKP) tulajdonát képező filmgyártó-forgalmazó vállalatnál, a MAFIRt-nél, ám a film elkészítésének költségeit a párt nem tudta kifizetni, Radványi igen, így az teljes egészében az ő tulajdonába került, ami megalapozta világhírét. A musical-változatot több név is jegyzi – köztük Horváth Péter író-rendezőt régóta ismerem, talán barátomnak is mondhatom, a Pannon Tükörben is több írása megjelent – ezért nagyobb az „affinitásom” a darab iránt. Az 1995-ös ősbemutató óta számos színházban került színre, játszóházak már Erdélyben is. A fehérvári előadást láttam 96-ban, de azóta sok minden történt. Nézzük hát, mit tud kihozni belőle az egerszegi társulat, Kelemen József rendező vezényletével.

Nos, az első benyomások igen kedvezőek, nagyon hatásos a díszlet, a légópince boltívei kitágítják a nem túl nagy színpadot.

S felhangzik Dész László fülbemászó zenéje, a háborús zajeffektek, megjelennek a filmből ismerős szereplők. Ám míg a film folytonos cselekvéssor, különböző nézőpontok váltakozása, hatásos premier plánok beusztatása, a látvány optimalizálása, a színpadi adaptációnak be kell érnie bizonyos, jól kiválasztott jelenetekkel, érzelmi egységekkel, melyeket a zene emel fel/meg, jelképes (nem valóságghű) tárgyakkal (kellékekkel), egy szimbolikus közzel. Ezt az egészet kizárólag a színészi játék, az elhíhetés teszi a közönség előtt elfogadhatóvá. Régi benyomásom, rögtön az elején eldől: megtörténik a csoda, a metamorfózis, vagy sem? Én úgy éreztem, sikerült a varázslat. A fiatal szereplők lenyűgözték a nézőteret, teljes odaadással játszottak, egyetlen hamis gesztus nélkül. Lukács Levente Kuksija olyan volt, amilyennek lennie kellett. Ártatlan, kiszolgáltatott, szeretetre és védelemre vágyó kisgyerek. Akinek egyszerűen nem lehet ellenállni. A felvezető képek és jelenetek (a nyilasok nevetségesen félelmes fellépése, a Duna-partra terelt zsidók kivégzése, csomagjaik „begyűjtése”, a bombatámadások, halottak) jól előkészítették azt a helyzetet, ami az utcára került gyerekeket összeterelette, bandává alakította. S már lenyűgözve figyeltük a színpadi képek és alakítások sorát, Hosszú szerepében Deák Gábort, aki el tudta hitetni a maga vezérségét. Az érthetően visszafogott, de a bandához ragaszkodó Suhancot (Tánczos Adrienn játszotta, több ponton az előadás csúcscsaira jutva fel), vagy a szertelen, vad Szeplóst (Fritz Attila adja neki féktelen energiáit). S megleptek a felhangzó kórusok, a többszólamú zene, a tömegjelenetek látványos koreográfiája. (Olykor (nekem) ez kissé soknak tűnt, mintha egy háborús (divat) revüt adtak volna elő a táncos lábak, a ritmikusan hullámzó kezek.) De el kellett ismernem: mindig vissza tudtak térni a darab fővonulatához, magas hőfokra izzítva a

kulminációs pontokat. Az Egyenruhás szerepében Wellmann György kellően gonosznak bizonyult, rendről szajkózva kábítja el a jobb érzésű falusiak csapatát. Ő az, aki fegyveres hajtóvadászatot indít a mind inkább közösséggé váló gyermekbanda ellen. A második rész – a darab logikájából is következően – sokkal koncentráltabb, erőteljesebb. Az elhagyatottnak látszó vár, Simon Péter, visszavonult karmester otthona olyan belső tér, amelyben képesek felizzani a konfliktusok. S ebben még egy tényező lép „színré”: Farkas Ignác Simon Péter szerepében. Olyan bölcs, humánus, mégis erőteljes karaktert formál, akinek elhisszük: képes megbabolázni, megszelídíteni ezt az elvadult gyermekcsordát. Énekhangja kissé rekedtes, reszelős, ami még hitelesebbé teszi alakítását. S mind meghatározóbb a Suhanc „titka”, átváltozása nővé, s a Hosszúval való veszekedéséből egy valódi nagy szerelem körvonalai bontakoznak ki. (Ahogy az kell is.) A befejező részben Kuksi halálos sebe valódi katartikus pillanatokat teremt, a jóság és a gonoszság csatájában az ártatlan áldozat halála megrendítően hat. A színpadon és nézőtérén egyaránt. Felhangzik a kórus: „Odakint még szörnyek járnak/ Nem akarnak tűnni az árnyak/Téged most a csillagok várnak.../Nem szabad félni./Nem szabad félni...” A finálé oldja fel a drámát, a remény szövegeivel: „Valahol - Európában,/Valahol – gyönyörű nyár van...”, mert: „Játszani kell!”

És legördül a függöny. Néhány perc múlva felhangzik a taps, a színészek (és gyerekek) kijönnek meghajolni. És egymás után hagyják el a színpadot, a tapsrend koreográfiája szerint. Ám a nézők hálás ünneplése nem csillapul: a taps vastapossá válik. Háromszor telik meg és ürül ki a színpad, már-már zavarba ejtő ez a nem csillapuló elismerés. Aztán mégis véget ér a taps, felpattannak a székek, lassan ürülni kezd a nézőtér. Az élmény azonban sokakban megmarad. Talán sikernek is nevezhetjük, ami a Hevesi Sándor Színházban, ezen a „hétköznapi” estén történt.

A klub felé veszem az irányt, hogy gratuláljak az ismerősöknek. Mindenek előtt Farkas Ignácnak. De nem találom. Egy kis időzés után, kifelé menet a művészbejárónál látom: a szülők várják csemetéiket. (Akiiket ugyancsak a legnagyobb elismerés illet.) S egyszerre Farkas Ignác is feltűnik, szemmel láthatóan fáradt, siet. Kézfogás, pár szó. Neki egymás után kell a két zenés darab főszerepét játszania. Nagy felelősség ez. Megérdemli a pihenést.

Hát igen, a *Villa Negra* Tamburását alakítani sem kis feladat. S míg a Valahol Európában „csak” a második részben kell színen lennie, e másik alapján készült adaptációban kezdetől fogva, az első perctől az utolsó pillanatig, teljes erőbedobással, intenzív jelenléttel kell bejátszania a színpadot.

Hogyan sikerül ez? A másik estén erre voltam kíváncsi.

A film, mely a darab alapja, a Hattyúdal ez esetben is széles körben ismert. Keleti Márton a magyar filmes szakma nagy varázslója és túlélője volt: kiszorgálta a diktatúrát, hogy kiszorgálhassa a közönséget. Örök kérdés ez: Szabó István Mefisztója is erről a feloldhatatlannak látszó dilemmáról szól. Persze, mégis fel lehet oldani, például úgy, ahogy Keleti Márton tette. Pályája nem egy morális példa, de a két-három (elkészült!) filmje a szakma fanyalgása ellenére maradó értéknek látszik. A Hattyúdal esetében is a sematikus élethelyzetet - az öreg, szimpatikus csavargó és „tanítványai”, illetve az új (szocialista) életforma csábítása – túlnőtte az idő, helyesebben, új értelmet adott a ma nagyon is létező konfliktusnak. A hajléktalanság, a lecsúszás, mélyszegénység bugyraiban élők tehetetlensége és a fel/kiemelkedés vágya, lehetősége – íme, a magyar újkapitalizmus „kitermelte” képlet. Ami az 1960-as években kivétel volt, egyedi eset, az mára általános társadalmi problémává vált. (Az író, Dobozy Imre a jövőbe látott.) Cserhalmi György jó érzéssel nyúlt ehhez a témához, a sístergő aktualitás mellett retro-érzéseket is képes a darab felkelteni. (Érdemes megjegyezni: a Hevesi Sándor Színház műhelye biztosította a kiváló színész számára, hogy rendezőként is kipróbálhassa magát. A Pillantás a hídról drámája után ezúttal egy vígjátékot állította színré.)

A Valahol Európában esetében a sztori „váltotta” ki a zenét, a dalokat, a Villa Negra (Hattyúdal) átdolgozásakor másként volt: a népszerű dalokhoz kellett egy elfogadható sztorit, színpadi forgatókönyvet, cselekményt kitalálni. (Ránki György zenéje ma is hatásos.) Bár a Vajda Anikó és Katalin szerzőpáros elkészített egy színpadi adaptációt, Cserhalmi György ezzel nem érte be. Maga is jó néhány ponton belenyúlt a szövegbe, jelentősen „felgazdagítva” azt. Szándékosan nem használtam a dráma szót: nem drámát írt, hanem nagyszerű helyzeteket teremtett a színészi játékok számára.

A darab kavalkádszerű piaci jelenetei – a kezdet kezdetén magával ragadják a nézőt. A káposzták fel és lerakása – a vagányság „bizonyítása” -, a káposztafejekkel való dobálózás, „focizás” érzékelteti: nincs alku, Tamburásékkal nem lehet lacafacázni. S a hazatérés a már legendás Villa Negrába, alkalmat teremt, hogy jobban megismerjük lakóit. A Diákot (Horváth Illés játssza bájosan romlott naivitással), Noteszt (Nagy Péter villódzó alakításában) és persze magát Tamburást, aki letéteményese, őre, apostola, fenntartója ennek a törvényesség mezsgyéjén egyensúlyozó életformának. Az összeszokott (összekopott) „hármast” hihetetlen teljesítményre képes: a szedett-vedett berendezéssel telehordott bódébelsőt az utolsó zugig, szögletig „bejátszák”. A Diák és Notesz „kettősei” magával ragadóak. A Villa Negra otthonosságának csúcspontja a felhangzó, népszerűvé vált dal: a Villa Negra románca. Farkas Ignác ismét remekel: természetességével könnyedén elkerüli a szövegben rejlő érzelmes felhangokat. És persze ott a nő, Mara, aki zsúfolt munkásszállóról talál itt menedéket. (Meisitz Fáni egyszerre kedves, csábító, kiszolgáltatott és talpraesett.) S nem beszéltünk még a környék legszimpatikusabb rendőréről, a gyakran betérő Dárdásról. (Szakács László elemében

Kuksi halála (Valahol Európában)

Jelenetek a Villa Negrából

van, minden színét /és visszáját/ ki tudja bontani ellentmondásos szerepének.) Ám ez az idill is megbomlik egyszer. Felbukkan a börtönből szabadult Doktor (Szegezdi Róbert imponáló, démonikus figurája), és célratörő gonoszságával felborítja a megszokott játékszabályokat. De nem csak a gonoszság fenyeget: nagy a csábítás a jóra. Noteszt – a gázolásba keveredett, valaha élmunkást, Ikarusz-díjas sofőrt – a tsz-be hívja hajdani kollégája. A Diák énekes tehetségét pedig a népművelő Piroska fedezi fel, s szerelme által akarja kimenteni ebből a „fertőből”. (Piroska igazi retro-lény, Kovács Olga megformálásában „brosúra ízű” népművelő, érzékeny lelkű andragógus, valamint szerelmes nő egyszerre.) S ezeken a mellékszálakon tágul ki a kép: bepillantást nyerünk a művelődési ház életébe, amint a Komszomol küldöttségét várják. Kiderül: a bukott Diák tud még legtöbbet oroszul (legalábbis el tudja mondani az Anyegin néhány kezdeti sorát). S az Igazgató (Úrházy Gábor László szerencsétlen, röhögésre kész tető figurát karikíroz túlzó gesztusai-
val) reakciói, a készülődés láza ismét felidézi, ember-test közelbe hozza (ha néhányan feledni is szeretnék) a közelmúlt szerialis bornírtóságát. (Egyébként Marx szerint az emberiség nevetve válik meg a múltjától. A tragédiából komédia lesz. Lehet, hogy már itt tartunk?) Kiderül a rejtőzködő Tamburás titka is: tolókcocs apját látogatja rendszeresen, szeretetteljes fiúként, a szociális otthonban. És eljátssza – játék a játékban – a messzi tengereket járó dúsgazdag kapitányt. A nagy akció – a cserép hamis szállítólevéllel történő elcsaklítása - ugyan sikerül, de a Villa Negra lakói szétrebbennek, s Tamburás egyedül marad. Záródala, a „Rám vár a föld minden tája...”, tolókcocsiban, a vörös szőnyegen - hiába próbálja szépíteni - a vereség, a kudarc beismerése. Még egy derűs epizóddal bővül a kör, a Diák bemutatkozásával Csordáséknál, Piroska szüleinél. Igazi szocialista zsánerképet kapunk, kikupálódott káder apukával, s Magyarországon ragadt, kissé már idős, orosz balett-táncos nővel. Mester Edit és Balogh Tamás bensőséges eszközökkel hozza színre a két groteszk figurát, finom utalásokkal érzékeltetve a házaspár eltéphetetlen összetartozását is.

A Villa Negra-ban egy igazi melodráma rejlik, ha valaki (egyszer) megírja. Ámbár lehet, hogy akkor elveszítené azt a vonzerejét, amivel jelenleg rendelkezik: olyan hatásos szituációkat kínál, felvonultató szöveg-halmaz, nyersanyag, amely nagyszerű lehetőségeket teremt a színészi játékra. Amit lehet szűkíteni, bővíteni, a rendelkezésre álló szereplőgárda szerint. Lehet, hogy ez nem „versailles-i”, csak zalaegerszegi rögtönzés, de annak nagyszerű. S a közönség ezt a szándékot szinte minden ponton visszaigazolta. A dalok után és az előadás végén felcsattanó tapsok egy másik sikerszéria jelzései. S kezdem jobban megérteni, miért szereti a „Hevesit” a közönség: mert úgy képes ráhangolódni a közönség ízléshullámhosszára, hogy jottányit sem enged a művészi színvonalból. S ezt értékelik a rendszeres látogatók. Két hétköznapi januári est, két zenés darab. Egy tanulság. Ez sem kevés.

